

ПІДОПЛІЧКО
Микола Макарович

3.IV.1904 – 27.III.1975

(до 110-річчя з дня народження)

З квітня 2014р. виповнилось 110 років з дня народження Миколи Макаровича Підоплічка – видатного вченого, лауреата Державної премії СРСР, члена-кореспондента АН УРСР, заслуженого діяча науки УРСР, професора, засновника і завідувача відділу експериментальної мікології Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР.

М.М. Підоплічко народився в 1904 р. в селі Козацькому (нині Звенигородський район Черкаської області) в сім'ї помічника судді. Саме там він закінчив початкову школу і потім агротехнікум. З дитинства на прикладі батька Микола Макарович виріс працелюбним, любив рідну мову і природу та водночас відчув потяг до знань.

В 1929 р. він закінчив біологічне відділення факультету профосвіти Київського інституту народної освіти, в цьому ж році була надрукована його перша наукова праця «До флори Звенигородщини». Микола Макарович з успіхом поєднував навчання та роботу. Протягом 1925–1929 років працював науковим співробітником Ботанічного кабінету і Гербарію АН УРСР, де досліджував флору України, створив гербарій грибів (мікотеху) та опублікував кілька робіт з флори вищих рослин України. Зібрані ним гербарії зберігаються в Інституті ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. З 1929 по 1930 рр. – науковий співробітник українського НДІ цукрової промисловості, досліджував збудників кагатної гнилі та інших захворювань цукрового буряка і тютюну в процесі вегетації рослин та зберігання сировини. З перших кроків своєї наукової діяльності Микола Макарович почав розробляти та впроваджувати методи експериментальної мікології в своїй науковій роботі.

В Інституті мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного працював з 1931 р. на посаді наукового співробітника, де пізніше створив відділ мікології (експериментальної мікології), завідувачем якого був впродовж 40 років до кінця життя. В перші роки М.М. Підоплічко

продовжив вивчення грибів, які здатні викликати захворювання вищих рослин та підготував до друку фундаментальну монографію «Визначник грибів шкідників культурних рослин» (1938 р.). Ця праця відіграла виключно важливу роль у підготовці фахівців в галузі мікології та фітопатології не лише в Україні, а й інших республіках СРСР. Ця монографія була захищена ним як дисертаційна робота на здобуття ступеня кандидата біологічних наук (м. Уфа, 1942 р.).

В 1938 р. М.М. Підоплічко разом з рядом вчених інституту брав участь у вивченні невідомого тоді захворювання коней – стахіботріотоксикозу. За ці видатні дослідження в 1939 р. він був нагороджений орденом «Знак пошани». Сумісно з представниками різних біологічних інститутів (В.Й. Білай, Ф.М. Пономаренко, В.М. Борисевич, Г.А. Петровський) працював над встановленням причин нового масового мору коней на півдні України. В дослідях на лабораторних тваринах та конях була експериментально доведена роль збудника захворювання – гриба *Dendrodochium toxicum* та шляхи його розповсюдження на рослинних субстратах. З 1938 р. М.М. Підоплічко працював над вивченням грибів, що уражують грубі корми. За матеріалами досліджень була видана монографія «Грибна флора грубих кормів» (1953 р.), в якій вперше подано опис 35 нових для науки видів грибів. Цю монографію було захищено Миколою Макаровичем як дисертаційну роботу та отримано ступінь доктора біологічних наук (1954 р.). Вона й дотепер не втратила своєї актуальності.

В роки Великої Вітчизняної війни М.М. Підоплічко працював над встановленням токсичних видів грибів на зерні хлібних злаків, спочатку в Башкирії, а потім в Москві та Києві. Вперше були встановлені токсичні властивості 8 видів грибів, які уражували зерно при несприятливих умовах його зберігання і викликали тяжкі захворювання (септична ангіна) і смерть людей. В процесі роботи були встановлені збудники захворювання, ними виявилися види роду *Fusarium*, зокрема представники секції *Sporotrichiella*. Відтворення цього захворювання, з застосуванням чистих культур цих грибів, було підтверджено в спеціальних експериментах. За велику науково-організаційну роботу та практичну допомогу в ліквідації цього захворювання М.М. Підоплічко був нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради Башкірською АРСР. У виконанні цієї роботи активну участь брала його близька колега – В.Й. Білай. Вивчення токсичних грибів і їх ролі в етіології ряду захворювань людини та сільськогосподарських тварин стали фундаментом нової галузі мікології – мікотоксикології.

В 1945 р. він був нагороджений медаллю «За трудову доблесть», а в 1946 р. – медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні». Микола Макарович і в подальшому досліджував гриби, які утворюють токсини, про що свідчить вихід монографії «Токсинообразующие микроскопические грибы и вызываемые ими заболевания человека и животных» (1970 р.).

З 1946 року М.М. Підоплічко працював над вивченням антибіотичної активності грибів. В процесі пошуку продуцентів антибіотиків були виявлені нові види, один з яких був описаний разом з В.Й. Білай як *Penicillium vitale* Pidoplichko et Bilai – продуцент мікроциду. В 1952 р. за розробку та впровадження препарату «Мікроцид» колективу авторів (В.Й. Білай, М.Ф. Гулий, М.М. Підоплічко, Е.Г. Сорені) була присуджена Державна премія СРСР. В подальшому робота була продовжена у співпраці із співробітниками Інституту біохімії АН УРСР. Були удосконалені методи культивування продуцента, що дали можливість одержувати практично чисті ферментні препарати – глюкозооксидазу та каталазу. Ці дослідження також були нагороджені Державною премією України (1963 р.).

Коло інтересів Миколи Макаровича включало дослідження, присвячені еколого-систематичному вивченню ґрунтових грибів України. Під його керівництвом у відділі експериментальної мікології впродовж багатьох років досліджували мікобіоту ризосфери сільськогосподарських культур та неокультурених ґрунтів, взаємовідносини грибів з вищими рослинами.

М.М. Підоплічко є фундатором експериментальної мікології в Україні. Починаючи з 1951 р. та у післявоєнні роки під його керівництвом та з його ініціативи проведені комплексні наукові дослідження грибів кореневої зони пшениці та бавовнику на півдні та в лісостеповій зоні України, в районах майбутнього зрошення; мікобіоти ґрунтів України; раку картоплі. Ефективність заходів боротьби з цим захворюванням була перевірена у виробничих дослідках

на півдні України та Молдавії. Логічним підсумком цієї роботи стали монографії «Рак картофеля» (в. 1 і 2, 1955, 1957) під редакцією М.М. Підоплічка.

За зразкову та бездоганну працю в 1954 р. М.М. Підоплічко був нагороджений орденом Леніна. В 1957 р. його обрано членом-кореспондентом АН УРСР.

Миколі Макаровичу Підоплічку були притаманні широка ерудиція та глибина досліджень, він читав фахову літературу німецькою, англійською та латинською мовами. Фундаментальні праці з питань систематики та екології мікроскопічних грибів стали скарбницею наукової літератури, незамінними посібниками для наукових працівників та підготовки молодого покоління вчених. Його ім'я відоме як на Батьківщині, так і за її межами, він – автор більше 100 наукових робіт, в тому числі монографій: «Атлас мукоральних грибів» (1971), «Пеницилли (Ключи для определения видов)» (1972), 3-томного видання «Грибы-паразиты культурных растений» (1977–1978).

Наукова діяльність М.М. Підоплічка нерозривно пов'язана з його різноманітною науково-організаційною роботою. Протягом багатьох років він був членом Бюро відділення біологічних наук АН УРСР, очолював Українське мікробіологічне товариство, секцію мікології Українського ботанічного товариства, був членом редколегії «Мікробіологічного журналу». Важливою частиною його роботи було надання консультацій багатьом державним науковим та господарським установам з найрізноманітніших питань мікології, зокрема з питань біопшкоджень.

Микола Макарович Підоплічко був не лише талановитим ученим-мікологом, а й педагогом та наставником молодих фахівців – підготував 2 доктори та 15 кандидатів біологічних наук. Він заслужив щирю повагу учнів, співробітників та наукової спільноти. Його наукові ідеї знайшли своє подальше втілення та розвиток у працях вчених-мікологів.

*Колектив Інституту мікробіології і вірусології
ім. Д.К. Заболотного НАН України,
відділ фізіології та систематики мікроміцетів,*

Товариство мікробіологів України,

Редколегія і редакція «Мікробіологічного журналу»